DOI: 10.11649/a.2580
Article No.: 2580

Adeptus
nr 18/2021 r. pismo humanistów

Roman Tymoshuk – językoznawca, specjalista badawczo-techniczny w Centrum Slawistycznej Informacji Naukowej Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. Zainteresowania naukowe: językoznawstwo konfrontatywne, leksykografia, lingwistyka komputerowa, systemy informacyjno-wyszukiwawcze.
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1391-164X
e-mail: roman.tymoshuk@ispan.waw.pl

Roman Tymoshuk

Kilka uwag o ekwiwalencji międzyjęzykowej: na przykładzie konfrontacji polskiej i ukraińskiej frazeologii

Wstęp

Na początku XXI wieku wykorzystanie słowników, zarówno tradycyjnych, jak i elektronicznych, jest skupione na potrzebach komunikacyjnych społeczeństwa. Mimo istnienia dwu- i wielojęzycznych prac leksykograficznych oraz publikacji o charakterze teoretycznym, wciąż niewystarczająco opracowana pozostaje konfrontacja frazeologii polskiej i ukraińskiej. Głównym problemem dwujęzycznych słowników frazeologicznych, które ukazały się w ciągu ostatnich lat[1], nadal jest to, że są one przeciążone archaizmami oraz nie zawierają lub prawie nie zawierają najnowszych jednostek i ich ekwiwalentów, przez badaczy zaliczanych do tzw. neofrazeologii (Благоева i in., 2020). Dlatego też wzrasta potrzeba tworzenia innowacyjnych opracowań leksykograficznych, które prezentowałyby współczesną idiomatykę komunikacyjną i odpowiadałyby na zachodzące w języku zmiany[2].

[1] Np. dostępne na rynku wydawniczym *Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny* (Piasecka & Tulina-Blumental, 2016), *Короткий українсько-польський словник усталених виразів: Еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки* (Космеда i in., 2017).

[2] Dla języka ukraińskiego należy wymienić projekt leksykograficzny Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki pt. *Нові слова і фразеологізми в українських мас-медіа* (*Nowe słowa i frazeologizmy w ukraińskich mass media*) (Шевченко & Сизонов, 2017–2019). Autorzy przebadali obecny stan i współczesny status języka ukraińskiego w środkach masowego przekazu.

The study was conducted at the author's own expense.
No competing interests have been declared.
Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.
This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author 2021.

Konfrontatywny opis najnowszej frazeologii polskiej i ukraińskiej, oparty na danych korpusowych oraz ankietowych, znalazł odzwierciedlenie w *Leksykonie aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* (LAFPU) (Tymoshuk i in., 2018). Celem niniejszego tekstu jest zwrócenie uwagi na istotność tworzenia nowego typu słowników dwujęzycznych, prezentujących aktualny stan zasobów frazeologicznych oraz wykorzystania narzędzi cyfrowych w konfrontacji językowej. W artykule zostanie przedstawiona ekwiwalencja jednostek frazeologicznych w LAFPU, scharakteryzowane zostaną typy ekwiwalencji oraz sposoby tłumaczenia frazeologii w *Polsko-ukraińskim korpusie równoległym*. Poruszona zostanie przy tym kwestia roli narzędzi korpusowych w badaniach nad frazeologią.

Ekwiwalencja międzyjęzykowa jednostek frazeologicznych

Ekwiwalencja jest pojęciem fundamentalnym dla badań dotyczących konfrontacji językowej. Ze względu na swoją skomplikowaną naturę jest ono rozmaicie definiowane przez różnych językoznawców. W *Małej encyklopedii przekładoznawstwa* (Dąmbska-Prokop, 2000, s. 68) zwraca się uwagę na dwa sposoby eksplikowania omawianego pojęcia. W wąskim ujęciu ekwiwalencja to równoważność semantyczna na poziomie języka między tekstem wyjściowym a tekstem docelowym. Pojmowana szeroko odnosi się z kolei do właściwości tekstu docelowego, istnienia pewnej relacji między tekstem docelowym a tekstem wyjściowym (Dąmbska-Prokop, 2000, s. 68). Określeniem „równoważność" w stosunku do powiązań między tekstem oryginału a tekstem przekładu oraz między jednostką języka A a jednostką języka B posługuje się Wojciech Chlebda (Chlebda, 2011, s. 27). Ze względu na typ wykładników relacji równoważności autor wyodrębnia ekwiwalencję tekstową, zachodzącą między przekładem wypowiedzi a jej oryginałem, oraz ekwiwalencję słownikową (inaczej systemową), która łączy jednostkę języka wyjściowego (*transland*) i jednostkę języka docelowego (*translat*) (Chlebda, 2011, s. 22).

W artykule *Cross-linguistic equivalence of idioms: does it really exist?* Dmitrij Dobrovol'skij wyodrębnia następujące aspekty ekwiwalencji jednostek frazeologicznych: (a) ekwiwalencja przekładowa, tzn. relacje między danym idiomem języka *L*1 i jego tłumaczeniem na język *L*2 w pewnym tekście i (b) ekwiwalencja systemowa, tzn. relacje między konfrontowanymi idiomami języków *L*1 i *L*2 na poziomie systemowym (Dobrovol'skij, 2011, s. 9)[3]. Ekwiwalenty

[3] Za punkt wyjścia w niniejszym artykule przyjmuje się podział ekwiwalencji na ekwiwalencję przekładową i systemową.

systemowe autor określa jako mniej lub więcej (przede wszystkim semantycznie) podobne idiomy dwu- lub więcej konfrontowanych języków (Добровольский, 2015, s. 26). Zgodnie z typologią Dmitrija Dobrovol'skiego wyróżnia się:

(i) ekwiwalenty absolutne;
(ii) ekwiwalenty częściowe;
(iii) ekwiwalenty paralelne;
(iv) oraz ekwiwalenty zerowe (Dobrovol'skij, 2011, ss. 7–8).

Własną koncepcję podziału ekwiwalentów słownikowych (systemowych) przedstawił Wojciech Chlebda. Autor wyodrębnia cztery typy odpowiedników: 1) ekwiwalenty pełne (lub adekwatne), 2) ekwiwalenty funkcjonalne, 3) ekwiwalenty zachwiane, 4) ekwiwalenty zerowe. Podkreśla ponadto, że każdy typ utworzony jest z kolei przez szereg podtypów rozkładających na swojej osi ekwiwalenty mniej i bardziej adekwatne, innymi słowy – grupy ekwiwalentów tworzących poszczególne podtypy i typy przechodzące jedne w drugie bez wyraźnych granic między nimi (Chlebda, 2011, ss. 38–39).

Tematyką ekwiwalencji międzyjęzykowej na materiale konfrontującym współczesne języki polski i bułgarski zajmowali się Diana Blagoeva, Wojciech Sosnowski i Maciej Jaskot (Sosnowski i in., 2019; Благоева i in., 2019). Analizując aktywne jednostki frazeologiczne w obu językach autorzy, stosują zasadę wyjścia od znaczenia ku formom jako jedyny dopuszczalny i stosowny sposób na adekwatne zinterpretowanie występujących międzyjęzykowych podobieństw i rozbieżności (Sosnowski i in., 2019, s. 155). W niniejszym opracowaniu przyjrzyjmy się materiałowi polsko-ukraińskiemu[4].

Ekwiwalencja w korpusach równoległych

W epoce cyfrowej dane korpusowe stały się nieodłączną częścią badań lingwistycznych. Narzędzia te zmieniły wyobrażenie o specyfice frazeologii jako części zasobu leksykalnego języka oraz o ekwiwalencji językowej jednostek frazeologicznych. Po pierwsze w korpusach jednojęzycznych i wielojęzycznych możemy znaleźć jednostki, które są jeszcze nieodno-

[4] Aspekt konfrontatywny frazeologii polskiej i ukraińskiej był przedmiotem badań Iryny Kononenko (*Język ukraiński i polski: studium kontrastywne* (Kononenko, 2012), *Obraz świata w polskiej i ukraińskiej frazeologii* (Kononenko, 2017)). Tłumaczeniu polskich i ukraińskich frazeologizmów poświęcony został artykuł Marty Abuzarowej (Abuzarowa, 2016).

towane w opracowaniach leksykograficznych. W odróżnieniu od tradycyjnych słowników, korpusy częstokroć o wiele lepiej odzwierciedlają rzeczywiste użycie frazeologii. Po drugie, dzięki zaprezentowaniu jednostki frazeologicznej w szerszym kontekście, dowolny korpus elektroniczny pozwala na określenie znaczenia jednostki frazeologicznej, wskazanie na jej wariantywność w postaci elementów alternatywnych i fakultatywnych, ustalenie osobliwości walencyjnych. Na podstawie danych lingwistycznych pozyskanych z korpusów można przeprowadzić obserwacje nad typami tekstów i sferami komunikatywnymi, w których funkcjonuje jednostka frazeologiczna. Po trzecie, korpusy okazały się skutecznym narzędziem w poszukiwaniu i ustalaniu ekwiwalentów przekładowych. Chodzi tu przede wszystkim o korpusy równoległe, których przydatność w dziedzinie frazeologii porównawczej potwierdzają najnowsze badania (Charciarek, 2018, 2019; Grabowski, 2015; Pęzik, 2016; Добровольский, 2020). Korzystając z korpusów, badacze otrzymują gotowe narzędzie do gromadzenia materiału lingwistycznego i sprawdzenia swoich hipotez dotyczących ekwiwalencji międzyjęzykowej.

W centrum naszej uwagi znajduje się *Polsko-ukraiński korpus równoległy*[5]. Został on stworzony przez zespół lingwistów Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk w ramach polskiego konsorcjum naukowego CLARIN-PL[6]. Zawarte w nim dane pozwalają wyodrębnić różne sposoby tłumaczenia frazeologii:

- frazeologizm w języku A → frazeologizm o tym samym znaczeniu i o bliskiej postaci w języku B (ekwiwalent pełny)
  Zob. przykłady pierwszy i trzeci na rys. 1.

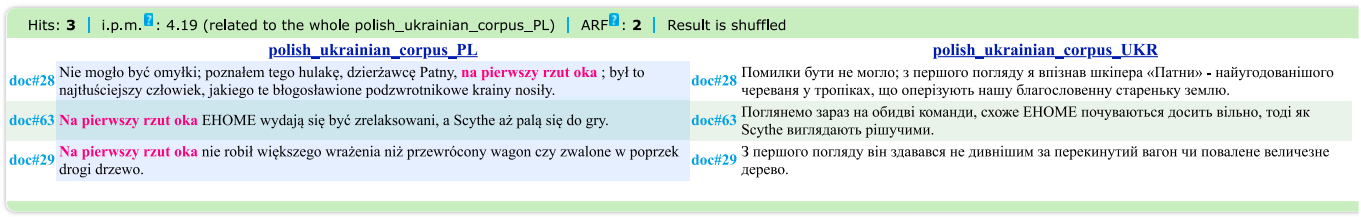

Hits: **3** | i.p.m.: 4.19 (related to the whole polish_ukrainian_corpus_PL) | ARF: **2** | Result is shuffled

	polish_ukrainian_corpus_PL		polish_ukrainian_corpus_UKR
doc#28	Nie mogło być omyłki; poznałem tego hulakę, dzierżawcę Patny, **na pierwszy rzut oka** ; był to najtłuściejszy człowiek, jakiego te błogosławione podzwrotnikowe krainy nosiły.	doc#28	Помилки бути не могло; з першого погляду я впізнав шкіпера «Патни» - найугодованішого череваня у тропіках, що оперізують нашу благословенну стареньку землю.
doc#63	**Na pierwszy rzut oka** EHOME wydają się być zrelaksowani, a Scythe aż palą się do gry.	doc#63	Поглянемо зараз на обидві команди, схоже EHOME почуваються досить вільно, тоді як Scythe виглядають рішучими.
doc#29	**Na pierwszy rzut oka** nie robił większego wrażenia niż przewrócony wagon czy zwalone w poprzek drogi drzewo.	doc#29	З першого погляду він здавався не дивнішим за перекинутий вагон чи повалене величезне дерево.

Rys. 1. Odpowiedniki przekładowe polskiej jednostki frazeologicznej ***na pierwszy rzut oka***

- frazeologizm w języku A → frazeologizm o tym samym znaczeniu i o różnej postaci w języku B (ekwiwalent funkcjonalny, analog frazeologiczny)

[5] https://clarin-pl.eu/dspace/handle/11321/535 [data dostępu: 25.04.2021] (CLARIN-PL, 2018).

[6] Celem infrastruktury CLARIN-PL jest udostępnianie zasobów językowych oraz elektronicznych narzędzi do automatycznego przetwarzania języka naturalnego badaczom we wszystkich dyscyplinach naukowych, a w szczególności z dziedziny nauk humanistycznych i społecznych: https://clarin-pl.eu/

Zob. przykład na rys. 2.

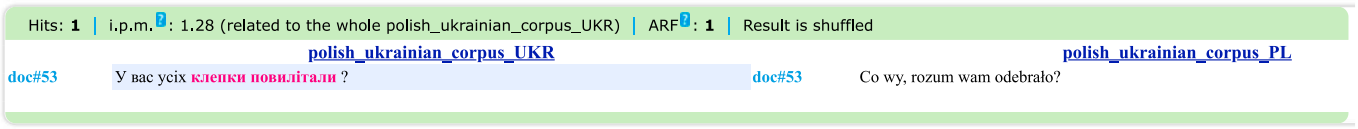

Hits: 1 | i.p.m.: 1.28 (related to the whole polish_ukrainian_corpus_UKR) | ARF: 1 | Result is shuffled

polish_ukrainian_corpus_UKR		polish_ukrainian_corpus_PL	
doc#53	У вас усіх **клепки повилітали** ?	doc#53	Co wy, rozum wam odebrało?

Rys. 2. Odpowiednik przekładowy ukraińskiej jednostki frazeologicznej ***клепки повилітали***

- frazeologizm w języku A → konstrukcja opisowa w języku B (ekwiwalent zerowy). Najczęściej dotyczy to jednostek mających silne osadzenie kulturowe. Zob. przykład drugi na rys. 1 oraz przykład na rys. 3.

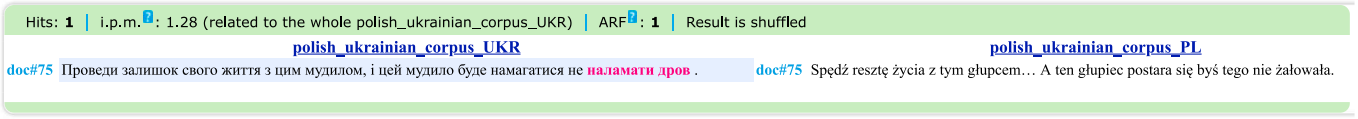

Hits: 1 | i.p.m.: 1.28 (related to the whole polish_ukrainian_corpus_UKR) | ARF: 1 | Result is shuffled

polish_ukrainian_corpus_UKR		polish_ukrainian_corpus_PL	
doc#75	Проведи залишок свого життя з цим мудилом, і цей мудило буде намагатися не **наламати дров** .	doc#75	Spędź resztę życia z tym głupcem… A ten głupiec postara się byś tego nie żałowała.

Rys. 3. Odpowiednik przekładowy frazeologizmu ***наламати дров***

Dane korpusowe mogą stać się podstawą do wyboru stosownego odpowiednika badanych frazeologizmów języka wyjściowego w języku docelowym. Na przykład polska jednostka ***dać*** / ***dawać sobie radę*** w znaczeniu ‘wtedy, gdy ktoś radzi sobie z trudnościami’ w języku ukraińskim posiada systemowy słownikowy ekwiwalent ***дати*** / ***давати собі раду***. W analizowanym korpusie odnotowane są inne odpowiedniki przekładowe w języku ukraińskim, zarówno będące samodzielnymi leksemami, jak i związkami wyrazowymi: *упоратися*, *змогти*, *розібратися*, *усе буде добре*, *усе гаразд*, *порадити собі* (rys. 4).

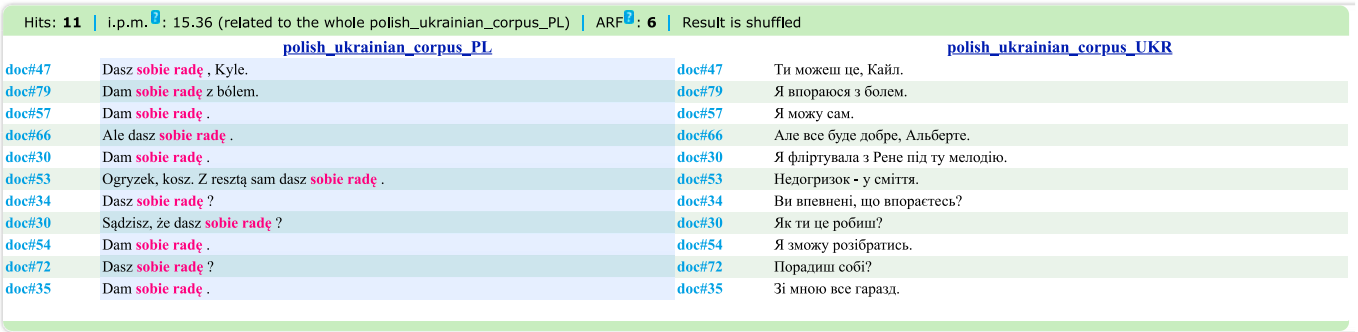

Hits: 11 | i.p.m.: 15.36 (related to the whole polish_ukrainian_corpus_PL) | ARF: 6 | Result is shuffled

polish_ukrainian_corpus_PL		polish_ukrainian_corpus_UKR	
doc#47	Dasz **sobie radę** , Kyle.	doc#47	Ти можеш це, Кайл.
doc#79	Dam **sobie radę** z bólem.	doc#79	Я впораюся з болем.
doc#57	Dam **sobie radę** .	doc#57	Я можу сам.
doc#66	Ale dasz **sobie radę** .	doc#66	Але все буде добре, Альберте.
doc#30	Dam **sobie radę** .	doc#30	Я фліртувала з Рене під ту мелодію.
doc#53	Ogryzek, kosz. Z resztą sam dasz **sobie radę** .	doc#53	Недогризок - у сміття.
doc#34	Dasz **sobie radę** ?	doc#34	Ви впевнені, що впораєтесь?
doc#30	Sądzisz, że dasz **sobie radę** ?	doc#30	Як ти це робиш?
doc#54	Dam **sobie radę** .	doc#54	Я зможу розібратись.
doc#72	Dasz **sobie radę** ?	doc#72	Порадиш собі?
doc#35	Dam **sobie radę** .	doc#35	Зі мною все гаразд.

Rys. 4. Odpowiedniki przekładowe frazeologizmu ***dać / dawać sobie radę***

Należy zaznaczyć, że korpusy równoległe powinny zawierać wystarczającą liczbę tekstów różnych gatunków. Przykładami takich tekstów są literatura piękna, teksty dotyczące polityki i technologii telekomunikacyjnych, teksty popularnonaukowe, teksty zawierające język mówiony, wiadomości ze stron internetowych. Zaletą współczesnych korpusów równoległych jest to,

że – poza źródłami literackimi – znalazły się w nich dialogi filmów fabularnych i seriali, a także filmy w różnych wersjach językowych (opatrzone napisami lub dubbingowane)[7]. Włączenie takich zasobów do korpusów umożliwia wyszukiwanie jednostek potocznych, neologizmów, wulgaryzmów i innych jednostek językowych oraz ich odpowiedników (zob. przykłady na rys. 5).

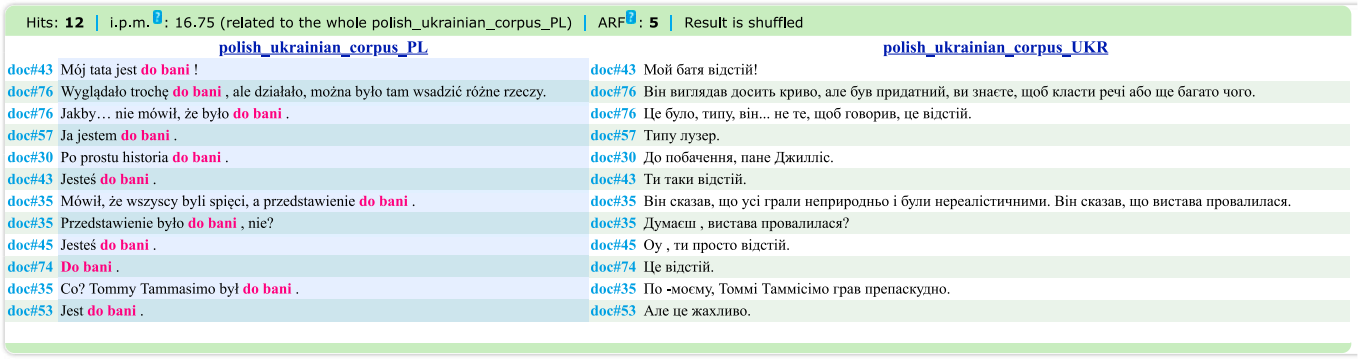

Hits: **12** | i.p.m.: 16.75 (related to the whole polish_ukrainian_corpus_PL) | ARF: **5** | Result is shuffled

	polish_ukrainian_corpus_PL		polish_ukrainian_corpus_UKR
doc#43	Mój tata jest **do bani** !	doc#43	Мой батя відстій!
doc#76	Wyglądało trochę **do bani** , ale działało, można było tam wsadzić różne rzeczy.	doc#76	Він виглядав досить криво, але був придатний, ви знаєте, щоб класти речі або ще багато чого.
doc#76	Jakby… nie mówił, że było **do bani** .	doc#76	Це було, типу, він... не те, щоб говорив, це відстій.
doc#57	Ja jestem **do bani** .	doc#57	Типу лузер.
doc#30	Po prostu historia **do bani** .	doc#30	До побачення, пане Джилліс.
doc#43	Jesteś **do bani** .	doc#43	Ти таки відстій.
doc#35	Mówił, że wszyscy byli spięci, a przedstawienie **do bani** .	doc#35	Він сказав, що усі грали неприродньо і були нереалістичними. Він сказав, що вистава провалилася.
doc#35	Przedstawienie było **do bani** , nie?	doc#35	Думаєш , вистава провалилася?
doc#45	Jesteś **do bani** .	doc#45	Оу , ти просто відстій.
doc#74	**Do bani** .	doc#74	Це відстій.
doc#35	Co? Tommy Tammasimo był **do bani** .	doc#35	По -моєму, Томмі Таммісімо грав препаскудно.
doc#53	Jest **do bani** .	doc#53	Але це жахливо.

Rys. 5. Wyniki wyszukiwania dla frazeologizmu ***(ktoś/coś) (jest) do bani*** w *Polsko-ukraińskim korpusie równoległym Clarin-PL*

Oczywiście należy być świadomym, że korpusy równoległe mają swoje ograniczenia. Tworzenie dwu- lub wielojęzycznych zbiorów cyfrowych tego typu jest procesem trudnym, kosztownym i czasochłonnym, ponieważ wiele aspektów prac nie podlega automatyzacji pod względem technicznym i musi być wykonywane ręcznie. Biorąc pod uwagę tempo rozwoju technologii, w ciągu najbliższych lat sytuacja może się zmienić – większość procesów technicznego opracowania materiału korpusowego najprawdopodobniej zostanie zautomatyzowana.

Ekwiwalencja w *Leksykonie aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* (LAFPU)

LAFPU zaprojektowano jako dwujęzyczny polsko-ukraiński i ukraińsko-polski słownik frazeologiczny przeznaczony dla szerokiego kręgu odbiorców. Poza frazeologią ogólną w *Leksykonie* znalazły się wybrane jednostki slangowe, kolokwialne, wulgarne oraz aktywne w języku współczesnym kulturemy frazeologiczne[8], które często nie mają odpowiedników w innym języku, dlatego, że odzwierciedlają kulturę danego narodu i jego językowy obraz

[7] Napisy filmowe z platformy OpenSubtitles zawiera korpus równoległy InterCorp w ramach Czeskiego Korpusu Narodowego, http://ucnk.korpus.cz/intercorp [data dostępu: 25.04.2021] (*Český národní korpus*, b.d.).

[8] Termin *kulturemy* w kręgu polskich naukowców jest rozumiany jako: „ważne dla samoidentyfikacji jakiejś społeczności słowa-klucze, charakteryzujące zarówno jej stosunek do tradycji, jak i radzenie sobie z czasem teraźniejszym, aktualne przeżywanie świata" (Nagórko i in., 2004). W badaniach nad frazeologią używam terminu *kulturem frazeologiczny*.

świata. Na potrzeby owego *Leksykonu* zastosowano metodę definicyjną jednostek frazeologicznych opierającą się na tzw. uniwersalnych schematach definicyjnych, co umożliwiło równorzędny opis frazeologizmów w obu językach. W opracowaniu przyjęto zasadę, że do każdej jednostki frazeologicznej podaje się jeden ekwiwalent frazeologiczny (ekwiwalent systemowy) lub ekwiwalent opisowy. Autorzy nie mieli na celu wyczerpującego opisu semantyki wieloznacznych jednostek frazeologicznych w obu językach, ponieważ byłoby to przedmiotem dzieła leksykograficznego o większej objętości. Gdy opisywany frazeologizm języka wyjściowego ma kilka znaczeń, artykuł hasłowy zawiera tylko jedno z nich – najczęściej używane. Aby zgromadzić materiał, autorzy przeprowadzili badania ankietowe wśród rodzimych użytkowników języka polskiego i języka ukraińskiego, przeanalizowali język komunikacji elektronicznej (blogi, posty i komunikaty na portalach społecznościowych: Facebook, Twitter, komunikatory WhatsApp, Viber), wypisali aktywną frazeologię z języka reklam, tytułów i artykułów prasowych, dialogów współczesnych seriali i filmów fabularnych. Wybrany materiał, sprawdzony na podstawie istniejących słowników frazeologicznych oraz jednojęzycznych korpusów narodowych[9], został zweryfikowany na podstawie ankiet sprawdzających frekwencję wariantów frazeologicznych. Np. z trzech wariantów *wykręcać* / *odwracać* / *wywracać kota (do góry) ogonem* w indeksie znalazł się tylko *odwrócić* / *odwracać kota ogonem*. W przypadku gdy frekwencja wariantów jest zbliżona, elementy alternatywne frazeologizmu zapisywane są za pomocą ukośnika: *milczeć jak głaz* / *skała* / *grób*, *biegać* / *latać jak kot z pęcherzem*, *jechać na tym samym* / *jednym wózku*.

Ekwiwalencja międzyjęzykowa w LAFPU przedstawiona jest na podstawie następujących kryteriów:

a) ekwiwalenty absolutne: jednostki o identycznej strukturze, składzie leksykalnym, znaczeniu i zabarwieniu stylistycznym, czyli związki wykazujące największe podobieństwo do frazeologizmów języka wyjściowego, np.

patrzeć (*na coś*) przez palce 'wtedy, gdy ktoś celowo nie zwraca uwagi na coś złego' *Ciocia patrzy przez palce na to, że wujek coraz częściej przesadza z alkoholem.*	**дивитися (*на щось*) крізь пальці** 'тоді, коли хтось свідомо не звертає уваги на щось погане' *Вона завжди дивилася на його вибрики крізь пальці, от тепер і має!*

[9] Narodowy Korpus Języka Polskiego, http://nkjp.pl/ [data dostępu: 25.04.2021] (*Narodowy Korpus Języka Polskiego*, b.d.), Український національний лінгвістичний корпус, http://unlc.icybcluster.org.ua/virt_unlc/ [data dostępu: 25.04.2021] (*Український національний лінгвістичний корпус*, b.d.).

b) ekwiwalenty częściowe: odpowiedniki mają identyczne lub prawie identyczne znaczenie, wykazują drobne różnice w składzie leksykalnym, zabarwieniu stylistycznym i/lub strukturze gramatycznej, np.

pójść / **iść po linii najmniejszego oporu** 'wtedy, gdy ktoś wybiera rozwiązanie najłatwiejsze niewymagające trudu' *Na zebraniu postanowiliśmy pójść po linii najmniejszego oporu i zorganizować przyjęcie w stołówce zakładowej.*	**піти** / **іти шляхом найменшого опору** 'тоді, коли вибирається найлегше вирішення чогось' *Вона вирішила піти шляхом найменшого опору і знайшла вже готову презентацію в інтернеті.*

Relacje ekwiwalencji częściowej zachodzą między następującymi jednostkami frazeologicznymi: pol. *być **w** siódmym niebie* – ukr. *бути **на** сьомому небі*, pol. *wziąć pod swoje skrzydł**a*** – ukr. *взяти під своє крил**о***, pol. *wstać **lewą** nogą* – ukr. *встати **не з тієї** ноги*. Drobne różnice w szyku czy gramatyce mogą wynikać z charakterystycznych dla danego języka cech, np. pozycji przydawki przy rzeczowniku (dla polskiego przed lub po określanym wyrazem, dla ukraińskiego prawie zawsze przed), rekcji czasowników i przyimków itp.: pol. *jak w (szwajcarskim) zegarku* – ukr. *як (швейцарський) годинник*, pol. *miodowy miesiąc* / *miesiąc miodowy* – ukr. *медовий місяць*, pol. *pójść* / *iść w ślady* – ukr. *піти* / *іти слідом*;

c) ekwiwalenty paralelne: przekazują dane znaczenie za pomocą innych frazeologizmów wykazujących różnice w strukturze i składzie leksykalnym. Często takie jednostki mają zupełnie inne obrazowanie, np.: pol. *być dobrej myśli* – ukr. *не падати духом*, pol. *bułka z masłem* – ukr. *раз плюнути*, ukr. *перевести* / *переводити (на когось) стрілки* – pol. *zwalić* / *zwalać winę (na kogoś)*. Zgodnie z przyjętą koncepcją *Leksykon* podaje względnie stabilne odpowiedniki słownikowe. Ekwiwalencja w tym przypadku określa się jako relacje dwustronne: język A → język B, język B → język A:

сісти / **сідати в калюжу** 'тоді, коли хтось потрапляє в незручне становище, зазнає невдачі' *Проваливши проєкт, ми знову сіли в калюжу.*	**dać** / **dawać ciała *kol.*** 'wtedy, gdy ktoś znajduje się w niezręcznym położeniu, ponosi porażkę' *Jak mogłeś tak dać ciała na zawodach? Przez ciebie przegraliśmy!*

dać / **dawać ciała *kol.*** ‘wtedy, gdy ktoś znajduje się w niezręcznym położeniu, ponosi porażkę’ *Na ostatnim meczu nasz zespół dał ciała i przegrał zero do siedmiu.*	**сісти** / **сідати в калюжу** ‘тоді, коли хтось потрапляє в незручне становище, зазнає невдачі’ *На чемпіонаті з мотокросу більшість фаворитів сіли в калюжу.*

d) w wypadku odpowiedników zerowych autorzy *Leksykonu aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* zastosowali technikę opisową, tj. odwołali się do opisu danej jednostki frazeologicznej środkami drugiego języka, np.

згущувати фарби ‘тоді, коли щось перебільшується’ *Ти згущуєш фарби. Все набагато простіше.*	**przejaskrawiać**; **koloryzować** ***ekwiwalent opisowy*** ‘wtedy, gdy coś się przejaskrawia’

jazda bez trzymanki *slang*. ‘wtedy, gdy coś dzieje się z pełną siłą, bez ograniczeń’ *Imprezy u Władka to jazda bez trzymanki: alkohol, narkotyki i inne rozrywki…*	**(вечірка) хардкор** ***описовий еквівалент*** ‘тоді, коли щось відбувається на повну силу, без обмежень’

Dzięki wykorzystaniu uniwersalnych schematów definicyjnych dla jednostek frazeologicznych istnieje możliwość dołączania do LAFPU dowolnej liczby innych języków (nie tylko słowiańskich). W 2022 roku, dzięki współpracy naukowej Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk z Instytutem Języka Bułgarskiego Bułgarskiej Akademii Nauk, ukaże się dzieło pokrewne – *Leksykon aktywnej frazeologii bułgarskiej i polskiej*, którego koncepcję autorzy przedstawili szczegółowo w artykule (Sosnowski i in., 2019). W ramach współpracy Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk z Ukraińską Fundacją Językowo-Informatyczną Narodowej Akademii Nauk Ukrainy powstała pierwsza wersja *Leksykonu aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej online*[10]. Oprócz wersji cyfrowej w Ukraińskiej Fundacji Językowo-Informatycznej stworzono i zrealizowano technologię digitalizacji wielojęzycznych słowników frazeologicznych z uwzględnieniem struktury ich systemów leksykograficznych (Яблочков, 2020). Technologia ta pozwala na integrację wersji elektronicznych słowników w jednym środowisku w trybie wirtualnych laboratoriów.

[10] https://services.ulif.org.ua/lexicon/ [data dostępu: 25.04.2021] (*Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej*, b.d.).

Zakończenie

Wyniki badań nad frazeologią analizowanych języków pozwoliły wyciągnąć następujące wnioski:

1. Narzędzia cyfrowe dają nowe możliwości w badaniach nad ekwiwalencją jednostek frazeologicznych. Przy wystarczającej objętości dane korpusowe umożliwiają określenie frekwencji użycia poszczególnych frazeologizmów w różnych gatunkach tekstów, ustalenie wariantywności składu leksykalnego frazemu oraz dobór adekwatnych odpowiedników przekładowych dla każdego znaczenia idiomu. Rozwój takich zasobów językowych jest bardzo istotny.
2. Współczesne dwujęzyczne słowniki frazeologiczne, oprócz aktywnej frazeologii ogólnej, powinny zawierać najnowsze jednostki frazeologiczne oraz ich ekwiwalenty. W wielu polsko-ukraińskich i ukraińsko-polskich słownikach oraz pracach podawane są nieużywane i archaiczne jednostki, które stanowią ubytek w zasobie frazeologicznym.
3. Opis jednostek frazeologicznych w konfrontacji wymaga wypracowania kompromisowej metodologii między poszczególnymi tradycjami językoznawczymi, w tym przypadku polską i ukraińską.

Dmitrij Dobrovol'skij słusznie zaznacza, że w teorii frazeologii są różne podejścia do specyfiki idiomatyki. Z jednej strony są to najbardziej skrajne stwierdzenia na przykład, że idiomy są unikatowe, a frazeologia odzwierciedla charakter narodowy, z drugiej zaś istnieje teza o dominacji podobieństw nad różnicami. Teza ta opiera się na badaniach empirycznych i etymologicznych: większość idiomów różnych języków (przynajmniej w europejskim kręgu kulturowym) ma wspólne źródło. Badacz pisze, że racja leży gdzieś pośrodku (Добровольский, 2020, s. 409). Na podstawie moich badań, obserwacji i wniosków mogę stwierdzić, że mimo złożoności semantyki i ścisłego związku z kulturą i historią, zasoby frazeologiczne poszczególnych narodów da się zestawić i opisać w formie słownikowej.

Bibliografia

Abuzarowa, M. (2016). Фразеологічний елемент у перекладацькій практиці (на прикладі польської та української мов). *Kwartalnik Językoznawczy*, *2016*(2), 1–15.

Charciarek, A. (2018). Možnosti využití korpusu InterCorp v česko-polské překladové lexikografii. *Časopis pro moderní filologii*, *100*(2), 206–222. https://casopispromodernifilologii.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/9/2018/06/Andrzej_Charciarek_206-222.pdf

Charciarek, A. (2019). Korpus równoległy InterCorp w leksykografii przekładowej – możliwości i ograniczenia. *Roczniki Humanistyczne*, *67*(7), 79–92. https://doi.org/10.18290/rh.2019.67.7-5

Chlebda, W. (2011). Ekwiwalencja i ekwiwalenty: Między słownikiem a tekstami. W W. Chlebda (Red.), *Na tropach translatów: W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych* (ss. 21–43). Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

Dąmbska-Prokop, U. (Red.). (2000). *Mała encyklopedia przekładoznawstwa*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Języków Obcych i Ekonomii Educator. https://integro.ciniba.edu.pl/integro/191800804190/ksiazka/mala-encyklopedia-przekladoznawstwa?_lang=en

Dobrovol'skij, D. (2011). Cross-linguistic equivalence of idioms: Does it really exist? W A. Pamies & D. Dobrovol'skij (Red.), *Linguo-cultural competence and phraseological motivation* (ss. 7–24). Schneider Verlag.

Grabowski, Ł. (2015). O frazeologii z perspektywy językoznawstwa korpusowego: Przegląd głównych nurtów badawczych ostatniego dwudziestolecia w Wielkiej Brytanii i USA. *Problemy Frazeologii Europejskiej*, *10*, 23–48.

Kononenko, I. (2012). *Język ukraiński i polski: Studium kontrastywne*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. https://doi.org/10.31338/uw.9788323520535

Kononenko, I. (2017). Obraz świata w polskiej i ukraińskiej frazeologii. *Przegląd Środkowo-Wschodni*, *2019*(2), 119–134. https://doi.org/10.32612/uw.2543618X.2017.pp.119-134

Pęzik, P. (2016). Exploring phraseological equivalence with Paralela. W A. Leńko-Szymańska & E. Gruszczyńska (Red.), *Polskojęzyczne korpusy równoległe w Polsce i za granicą* (ss. 67–81). Instytut Lingwistyki Stosowanej.

Sosnowski, W., Jaskot, M., & Blagoeva, D. (2019). O koncepcji „Leksykonu aktywnej bułgarskiej i polskiej frazeologii". *Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин"*, *32*, 134–159. https://doi.org/10.7546/PIBL.XXXII.19.04

Благоева, Д., Сосновски, В., & Тимошук, Р. (2020). Нова фразеология в българския, полския и украинския език. W Л. Антонова-Василева (Red.), *Българският език – исторически и съвременни аспекти: Сборник в чест на 140 години от рождението на акад. Стефан Младенов* (ss. 453–464). Институт за български език.

Благоева, Д., Яскот, М., & Сосновски, В. (2019). Към въпроса за междуезиковата еквивалентност при фразеологията (лексикографски аспекти). W В. Мичева & Д. Благоева (Red.), *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин" (София, 2019)* (ss. 76–82). Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов".

Добровольский, Д. О. (2015). Корпусы текстов и двуязычная фразеография. *Вестник Новосибирского государственного педагогического университета*, *5*(27), 23–37. https://doi.org/10.15293/2226-3365.1505.02

Добровольский, Д. О. (2020). Корпусный подход к исследованию фразеологии: Новые результаты по данным параллельных корпусов. *Вестник Санкт-Петербургского университета: Язык и литература*, *17*(3), 398–411. https://doi.org/10.21638/spbu09.2020.303

Яблочков, М. М. (2020). Ефективна технологія діджиталізації багатомовних фразеологічних словників. W *Проблеми загального та порівняльно-історичного мовознавства: Тези доповідей міжнародної наукової конференції на пошану пам'яті професора В. В. Лучика, 3 березня 2020 р.* (ss. 130–132). Національний університет „Києво-Могилянська академія".

Słowniki i korpusy

Český národní korpus (b.d.). https://korpus.cz/

Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej. (b.d.). https://services.ulif.org.ua/lexicon/

Nagórko, A., Łaziński, M., & Burkhardt, H. (2004). *Dystynktywny słownik synonimów*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas".

Narodowy Korpus Języka Polskiego. (b.d.). http://nkjp.pl/

Piasecka, A., & Tulina-Blumental, I. (2016). *Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Roszko, R., Tymoshuk, R., Duszkin, M., & Sosnowski, W. (2018). *Polish-Ukrainian Parallel Corpus*. CLARIN-PL digital repository. https://clarin-pl.eu/dspace/handle/11321/535

Tymoshuk, R., Sosnowski, W., Jaskot, M., & Ganoshenko, Y. (2018). *Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* [LAFPU]. KJV Digital.

Космеда, Т., Гоменюк, О., & Осіпова, Т. (2017). *Короткий українсько-польський словник усталених виразів: Еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки*. Видавництво „КОЛО".

Український національний лінгвістичний корпус. (b.d.). http://unlc.icybcluster.org.ua/virt_unlc/

Шевченко, Л., & Сизонов, Д. (2017–2019). *Нові слова та фразеологізми в українських медіа: Словник* (Т. 1–3). ВПЦ „Київський університет".

Bibliography (Transliteration)

Abuzarowa, M. (2016). Frazeolohichnyĭ element u perekladats'kiĭ praktytsi (na prykladi pol's'koï ta ukraïns'koï mov). *Kwartalnik Językoznawczy*, *2016*(2), 1–15.

Blagoeva, D., IAskot, M., & Sosnovski, V. (2019). Kŭm vŭprosa za mezhduezikovata ekvivalentnost pri frazeologiiata (leksikografski aspekti). In V. Micheva & D. Blagoeva (Eds.), *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiia na Instituta za bŭlgarski ezik "Prof. Liubomir Andreĭchin" (Sofiia 2019)* (pp. 76–82). Izdatelstvo na BAN "Prof. Marin Drinov".

Blagoeva, D., Sosnovski, V., & Timoshuk, R. (2020). Nova frazeologiia v bŭlgarskiia, polskiia i ukrainskiia ezik. In L. Antonova-Vasileva (Ed.), *Bŭlgarskiiat ezik – istoricheski i sŭvremenni aspekti: Sbornik v chest na 140 godini ot rozhdenieto na akad. Stefan Mladenov* (pp. 453–464). Institut za bŭlgarski ezik.

Charciarek, A. (2018). Možnosti využití korpusu InterCorp v česko-polské překladové lexikografii. *Časopis pro moderní filologii*, *100*(2), 206–222. https://casopispromodernifilologii.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/9/2018/06/Andrzej_Charciarek_206-222.pdf

Charciarek, A. (2019). Korpus równoległy InterCorp w leksykografii przekładowej – możliwości i ograniczenia. *Roczniki Humanistyczne*, *67*(7), 79–92. https://doi.org/10.18290/rh.2019.67.7-5

Chlebda, W. (2011). Ekwiwalencja i ekwiwalenty: Między słownikiem a tekstami. In W. Chlebda (Ed.), *Na tropach translatów: W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych* (pp. 21–43). Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

Dąmbska-Prokop, U. (Ed.). (2000). *Mała encyklopedia przekładoznawstwa*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Języków Obcych i Ekonomii Educator. https://integro.ciniba.edu.pl/integro/191800804190/ksiazka/mala-encyklopedia-przekladoznawstwa?_lang=en

Dobrovol'skiĭ, D. O. (2015). Korpusy tekstov i dvuiazychnaia frazeografiia. *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta*, *5*(27), 23–37. https://doi.org/10.15293/2226-3365.1505.02

Dobrovol'skiĭ, D. O. (2020). Korpusnyĭ podkhod k issledovaniiu frazeologii: Novye rezul'taty po dannym parallel'nykh korpusov. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. IAzyk i literatura*, *17*(3), 398–411. https://doi.org/10.21638/spbu09.2020.303

Dobrovol'skij, D. (2011). Cross-linguistic equivalence of idioms: Does it really exist? In A. Pamies & D. Dobrovol'skij (Eds.), *Linguo-cultural competence and phraseological motivation* (pp. 7–24). Schneider Verlag.

Grabowski, Ł. (2015). O frazeologii z perspektywy językoznawstwa korpusowego: Przegląd głównych nurtów badawczych ostatniego dwudziestolecia w Wielkiej Brytanii i USA. *Problemy Frazeologii Europejskiej*, *10*, 23–48.

IAblochkov, M. M. (2020). Efektyvna tekhnolohiia didzhytalizatsiï bahatomovnykh frazeolohichnykh slovnykiv. In *Problemy zahal'noho ta porivnial'no-istorychnoho movoznavstva: Tezy*

dopovideĭ mizhnarodnoï naukovoï konferentsiï na poshanu pam´iati profesora V. V. Luchyka, 3 bereznia 2020 r. (pp. 130–132). Natsional'nyĭ universytet "Kyievo-Mohylians'ka akademiia".

Kononenko, I. (2012). *Język ukraiński i polski: Studium kontrastywne*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. https://doi.org/10.31338/uw.9788323520535

Kononenko, I. (2017). Obraz świata w polskiej i ukraińskiej frazeologii. *Przegląd Środkowo-Wschodni*, *2019*(2), 119–134. https://doi.org/10.32612/uw.2543618X.2017.pp.119-134

Pęzik, P. (2016). Exploring phraseological equivalence with Paralela. In A. Leńko-Szymańska & E. Gruszczyńska (Eds.), *Polskojęzyczne korpusy równoległe w Polsce i za granicą* (pp. 67–81). Instytut Lingwistyki Stosowanej.

Sosnowski, W., Jaskot, M., & Blagoeva, D. (2019). O koncepcji "Leksykonu aktywnej bułgarskiej i polskiej frazeologii". *Izvestiia na Instituta za bŭlgarski ezik "Prof. Liubomir Andreĭchin"*, *32*, 134–159. https://doi.org/10.7546/PIBL.XXXII.19.04

Dictionaries and corpora

Český národní korpus. (n.d.). https://korpus.cz/

Kosmeda, T., Homeniuk, O., & Osipova, T. (2017). *Korotkyĭ ukraïns'ko-pol's'kyĭ slovnyk ustalenykh vyraziv: Ekvivalenty slova, frazeolohizmy, prysliv´ia ta prykazky*. Vydavnytstvo "KOLO".

Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej. (n.d.). https://services.ulif.org.ua/lexicon/

Nagórko, A., Łaziński, M., & Burkhardt, H. (2004). *Dystynktywny słownik synonimów*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych "Universitas".

Narodowy Korpus Języka Polskiego. (n.d.). http://nkjp.pl/

Piasecka, A., & Tulina-Blumental, I. (2016). *Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Roszko, R., Tymoshuk, R., Duszkin, M., & Sosnowski, W. (2018). *Polish-Ukrainian Parallel Corpus*. CLARIN-PL digital repository [CLARIN-PL]. https://clarin-pl.eu/dspace/handle/11321/535

Shevchenko, L., & Syzonov, D. (2017–2019). *Novi slova ta frazeolohizmy v ukraïns'kykh media: Slovnyk* (Vols. 1–3). VPTS "Kyïvs'kyĭ universytet".

Tymoshuk, R., Sosnowski, W., Jaskot, M., & Ganoshenko, Y. (2018). *Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* [LAFPU]. KJV Digital.

Ukraïns'kyĭ natsional'nyĭ linhvistychnyĭ korpus. (n.d.). http://unlc.icybcluster.org.ua/virt_unlc/

Some Remarks on Interlingual Equivalence: Based on the Contrastive Analysis of Polish and Ukrainian Phraseology

The article focuses on the problem of interlingual equivalence in the context of Polish and Ukrainian contemporary phraseology. The author provides examples of the use of parallel corpora in research on equivalence and outlines the concept of presenting the adequacy of phraseological units in the *Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* [Dictionary of Active Polish and Ukrainian Phraseology]. The aim of the study is to draw attention to the importance of creating a new type of bilingual dictionaries, presenting the current state of phraseological resources, and the use of digital tools in contrastive analysis.

Keywords:

interlingual equivalence; phraseology; bilingual dictionary of idioms; parallel corpus; Polish language; Ukrainian language

Kilka uwag o ekwiwalencji międzyjęzykowej: na przykładzie konfrontacji polskiej i ukraińskiej frazeologii

W artykule skoncentrowano się na problemie ekwiwalencji międzyjęzykowej w oparciu o materiał współczesnej frazeologii polskiej i ukraińskiej. Przedstawiono przykłady wykorzystania korpusów równoległych w badaniach nad ekwiwalencją oraz koncepcję prezentacji odpowiedniości jednostek frazeologicznych w *Leksykonie aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej*. Celem niniejszego tekstu jest zwrócenie uwagi na istotność tworzenia nowego typu słowników dwujęzycznych, prezentujących aktualny stan zasobów frazeologicznych oraz wykorzystania narzędzi cyfrowych w konfrontacji językowej.

Słowa kluczowe:

ekwiwalencja międzyjęzykowa; frazeologia; dwujęzyczny słownik frazeologizmów; korpus równoległy; język polski; język ukraiński

Citation:
Tymoshuk, R. (2021). Kilka uwag o ekwiwalencji międzyjęzykowej: Na przykładzie konfrontacji polskiej i ukraińskiej frazeologii. *Adeptus*, *2021*(18), Article 2580. https://doi.org/10.11649/a.2580

Publication History:
Received: 2021-05-20; Accepted: 2021-12-23; Published: 2021-12-31